
Joaquim VIAPLANA *Entre la dialectologia i la lingüística*, Barcelona, 1999, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Entre la dialectologia i la lingüística de Joaquim Viaplana és una aportació interdisciplinària a l'estudi fonològic i morfològic del català nord-occidental des de la visió de conjunt dialectal. Si bé el nord-occidental s'ha vist i es veu estudiat, fonamentalment, des de posicionaments microlingüístics, aquesta iniciativa aplega la parla de divuit caps de comarca inclosos en la classificació dialectal del nord-occidental tant de l'àmbit administratiu català com de la Franja de Ponent i els analitza i compara des de la macrolingüística a través de la dialectometria, la lingüística i la dialectologia.

L'objectiu del treball és triple: 1) presentar les diferències fonològiques i morfològiques de les varietats dialectals, 2) determinar les distàncies dialectals dels caps de comarca mitjançant coincidències fonològiques i morfològiques, i 3) establir grups de varietats dialectals segons les distàncies comptabilitzades. L'acompliment d'aquest objectiu es fonamenta en el supòsit que la distància morfològica entre diverses varietats dialectals és proporcional a la quantitat de segments alternatius a nivell morfològic i, en alguns casos, fonològic, de manera que com més divergències es troben entre dues varietats, més distància hi ha d'haver entre aquestes dues.

Les dades obtingudes de l'anàlisi depassen les deu mil entrades. Desglossades, corresponen a elements lingüístics (clítics nominals, articles determinats, possessius, demostratius i verbs regulars), divuit poblacions (Amposta, Tortosa, Vall-de-roures, Gandesa, Móra d'Ebre, Falset, Cervera, Tàrraga, les Borges Blanques, Lleida, Fraga, Tamarit de Llitera, Benavarri, Balaguer, Tremp, el Pont de Suert, Sort i la Seu d'Urgell) i dos parlants de 25 a 40 anys per a cada nucli urbà (en algun cas de dubte, els parlants han estat tres). La magnitud de les dades fa adonar-se de la dificultat que suposa la quantificació i la posterior interpretació dels resultats. És per això que Viaplana se serveix d'una fórmula de sumatori que connecta les coincidències fonològiques i morfològiques entre les diferents varietats dialectals; posteriorment, els resultats obtinguts del tractament estadístic li permeten representar les agrupacions de la parla dels diferents caps de comarca a través d'arbres ultramètrics, representacions additives i també representacions seqüencials i sintètiques dels constituents morfològics en mapes.

El mètode utilitzat per a l'estudi es basa en els següents mecanismes provinents de diverses disciplines: l'enquesta (per bé que parteix d'un qüestionari, com és propi de la dialectologia, utilitza també, com la sociolingüística, una entrevista per tal de contraposar dades provinents de dos estils de parla diferents; a més a més, utilitza els nuclis urbans com a punt de referència i parlants del centre de l'espectre social, la qual cosa situa l'estudi més enllà de la dialectologia clàssica), l'anàlisi lingüística (que pren com a base el generativisme), les matrius de coincidències dialectals (elaborades a partir de la quantificació dels resultats obtinguts a través d'una fórmula de sumatori inicial i fonamentades amb el mètode UPGMA) i les representacions gràfiques (sobre mapes geogràfics i representacions ultramètriques o additives). A partir d'aquests mecanismes, i segons les coincidències observades entre les regles bàsiques que caracteritzen les variants dialectals, estableix el que anomena distàncies dialectals i les presenta mitjançant matrius; aquestes distàncies dialectals són la base de les posteriors interpretacions de resultats que li permeten una caracterització de conjunt del nord-occidental.

El llibre s'estructura en dues parts d'extensió desigual. La primera part conté els objectius, la metodologia, els resultats i les observacions generals de l'anàlisi lingüística. Tant la presentació com el tractament de les dades obtingudes és especialment innovador perquè després de sotmetre-les a una primera interpretació generativista segons les característiques de cada subdialecte, són objecte de comparació intersubdialectal per tal de servir a la presentació de distàncies dialectals. La innovació prové, doncs, de dues bandes: primer de l'anàlisi generativista

sobre una base empírica dialectal; segon, del tractament lingüístic de les dades dialectals a efectes dialectomètrics i de representacions de resultats.

Són d'especial interès les conclusions a què arriba l'estudi de Viaplana: en primer lloc, els resultats obtinguts en el camp de la morfologia li permeten predir la forta influència de les variants orientals sobre les nord-occidentals, seguint la línia de reflexions descriptives com la de Sistac (1992). A més a més, en tot el territori de parla nord-occidental presenta una divisió de les comarques segons la influència dels dialectes orientals, que passa per: una zona orientalitzant geogràficament molt propera a les poblacions dels dialectes orientals (la Seu d'Urgell, Cervera, Tàrraga i les Borges), una zona de transició (Tremp, Balaguer, Lleida, Falset i Móra d'Ebre), i una zona occidentalitzant que confina amb l'Aragó o en forma part (Sort, el Pont de Suert, Benavarri, Tamarit, Fraga, Gandesa, Vall-de-roures i Tortosa). I encara va més enllà: a partir de les dades obtingudes, Viaplana se sent en l'obligació de fer una crida a la protecció de la variació dialectal abans que l'anivellament a què està sotmès el conjunt del nord-occidental no s'emporti els signes d'identitat territorial que caracteritzen les terres de ponent.

El segon apartat del llibre, el més extens, està constituït per una sèrie d'annexos que contenen les dades sobre les quals es fonamenten les conclusions ja assenyalades. Una primera mirada als annexos dóna raó de la diversitat d'anàlisis que s'han dut a terme i del treball que es troba darrere de les taules; per això és lògic que s'hagi realitzat en col·laboració d'Esteve Clua, M. Pilar Perea i Miquel Salicrú. D'una banda, i tal com és de rigor, es presenten uns annexos de transcripcions fonètiques de les dades dialectals (les transcripcions que s'hi detallen són testimoni de la manca d'estudis de fonètica experimental de la zona, atès que, per manca d'una simbologia adequada al vocalisme àton de cada variant dialectal, de vegades s'ha transcrit la vocal neutra en zones on és difícil de sentir-la, com és el cas de Balaguer). Els annexos II i III contenen les representacions fonològiques de les dades primeres; constitueixen, doncs, el resultat d'un compendi analític global dels primers resultats en una síntesi coherent i lògica de variants fonològiques. El treball que s'hi presenta podria esdevenir, en ell mateix, un estudi amb entitat pròpia. Els altres annexos, IV, V, VI, componen les dades essencials per a l'estudi dialectomètric: elements de divergència entre subdialectes, presència o absència d'elements divergents i matrius de coincidències i de divergències derivades de la taula de valors. L'annex VII recull les representacions ultramètriques i additives de les dades estudiades. En definitiva, doncs, els annexos són la prova de l'enorme treball que es troba amagat sota les explicacions de la primera part.

Poques vegades la dialectologia catalana ha tingut una aportació tan completa des de diverses perspectives: l'anàlisi i la comparació de subvariants del mateix dialecte i, sobretot, pertanyents a diferents administracions, en un intent de buscar els punts de concordança i discordança de la morfologia i la recerca i el tractament de la dialectologia des de la interdisciplinarietat. Com a corol·lari, cal dir que aquest treball deixa una línia de treball oberta a futures investigacions tant des del camp de la política lingüística com des de la fonètica, la fonologia o la morfologia de cada comarca analitzada.

Bibliografia

SISTAC, R. (1992) El dialecte nord-occidental en els àmbits d'actuació formals. *Jornades de la secció filològica de l'IEC a Lleida*, Barcelona, IEC, pp. 39-43.

JOSEFINA CARRERA I SABATÉ
Universitat de Barcelona i Universitat de Lleida

Ramon X. ROSSELLÓ, *Anàlisi de l'obra teatral (Teoria i pràctica)*, València/Barcelona, IIFV/PAM, 1999, pròleg d'Antoni Tordera, 256 pp.

Començaré recordant que la producció de textos teòrics sobre la dramaturgia catalana ha estat fins ara –i lamentablement continua sent– una excepció en els estudis “acadèmics” o reglats de filologia catalana. Les diferents línies de recerca desenvolupades pels departaments universitaris d'aquesta disciplina, en general, tradicionalment han considerat que l'heterogeneïtat dels interrogants que afecten el signe teatral, les relacions entre text dramàtic i text espectacular, o les relacions, incòmodes, que sempre es donen quan es parla de “literatura” i “teatre”, no són tasques pròpiament “filològiques”, sinó que quedaven dins del món de les disciplines de teoria de la literatura o, més específicament, dels ensenyaments teatrals, llegiu Institut del Teatre i *free lances*.

Si el comentari el reduïm al context del País Valencià, tindrem una idea molt clara si diem que l'atenció que els diversos departaments de filologia catalana dediquen al teatre (assignatures específiques, espai que ocupa en els programes de curs de l'àrea de literatura o línies de recerca) és irrisòria. A més, cal dir que, mancats d'una tradició d'estudis dramàtics, des de la publicació de l'obra de Manuel Sanchis Guarner, *Els fonaments del teatre valencià modern, 1845-1874* (1980), els diferents estudis que aquests centres han desenvolupat s'han centrat exclusivament en la història del teatre, amb l'element afegit que, després de Sanchis i durant anys, la major part dels estudis sobre la història del teatre –en concret el valencià– han estat realitzats o esperonats pel professor Josep Lluís Sirera, investigador alié als estudis “reglats” de filologia catalana. Deixeu de banda la recerca, poca o molta, feta des de fora de l'àmbit universitari per autors tan significatius com Ricard Blasco o Caterina Solà, entre altres.

En aquest context tan migrat, caracteritzat, com acabe d'apuntar, per una manca de tradició i d'interés, crida poderosament l'atenció l'aparició d'una obra com la de Ramon Rosselló, *Anàlisi de l'obra teatral (teoria i pràctica)*, que va més enllà de la història del teatre, per introduir-se en el camp de la teoria i l'anàlisi dels diferents elements que integren l'obra dramàtica. Cal avançar que els resultats que n'obté són francament òptims per a tots aquells que ens interessem pel teatre o per la comprensió de l'estructuració i funció dels components que l'integren.

Rosselló és professor titular del Departament de Filologia Catalana de la Universitat de València-Estudi General, on es va doctorar amb una tesi sobre el teatre de Manuel de Pedrolo. Després de diversos estudis sobre el teatre contemporani, ara ens ofereix aquest volum, no amb una voluntat teòrica, si no més bé pràctica, com a eina instrumental per a la docència, com a instrument d'aproximació per a qualsevol persona interessada en l'anàlisi de la literatura dramàtica.

El mateix autor, en la introducció de l'obra, ens adverteix que no ha tractat de fer un “estat de la qüestió” sobre les diverses línies metodològiques d'aproximació al fet teatral, sinó que l'ha animat sempre un esperit de síntesi entre els diferents posicionaments teòrics, a fi de poder oferir una metodologia d'anàlisi dramàtica coherent i a l'abast d'un públic lector heterogeni. En aquest punt vull remarcar l'esforç de Rosselló que, partint d'una base d'aproximació semiòtica, intenta fer-la compatible amb altres reflexions metodològiques, amb la finalitat de ser clar i precís a l'hora de delimitar punts d'interés, definir conceptes teòrics, posar-hi exemples, etc., evitant sempre que el lector es perdi en els viarans de la terminologia gremial. I sempre amb el reconeixement explícit que l'obra s'ocupa, fonamentalment, del text dramàtic i, més col·lateralment, de l'espectacle.

Amb aquest intenció, el llibre s'estructura en dues parts. La primera, la més extensa, és una bona aproximació al fet teatral, al llarg de la qual Rosselló, que pren com a punt de partida la reflexió sobre la mateixa concepció de

teatre a través de diferents enfocaments, passa revista als elements que constitueixen el teatre: l'emissor, el text, el receptor, l'espai i el temps. En aquest punt, i a partir de la classificació de T. Kowzan, analitza els elements "expressius" de l'obra teatral: els objectes, el moviment i la paraula. En aquest darrer punt trobem una bona síntesi de dos elements bàsics com són el monòleg i el diàleg dramàtics.

Un interès particular tenen els apartats 6 (l'organització dels materials expressius), 7 (elements de la ficció i la seua construcció teatral) i 8 (el text dramàtic). El primer, per l'encertat tractament i descripció de les concurrències, i la llarga reflexió sobre la seqüència dramàtica, un concepte (el de les diverses unitats sintagmàtiques que es poden distingir en el discurs teatral) a partir del qual Rosselló, tot partint de les idees d'A. Ubersfeld, exposa amb claredat els diversos tipus de seqüències que es donen en l'obra teatral. Cal recordar que aquest és un concepte que ha fet molta fortuna en el teatre contemporani, i es important per a analitzar la construcció dramàtica de qualsevol obra. El punt set és el que s'ocupa de l'espai ficcional i espai escènic, temps personatges i acció, punts que interrelaciona amb coherència i productivitat quant a la proposta d'anàlisi concretada després.

El capítol 8 tracta dels elements inherents al *text* dramàtic, parlaments i didascàlies. Cal remarcar ací dues qüestions. La primera, el repàs que fa de la tipologia de les acotacions, en la qual té en compte, tant les dels textos dramàtics concebuts originàriament com a tals, com d'aquells altres que són el resultat-testimoni d'un espectacle teatral, per exemple, els textos dramàtics editats a partir dels muntatges de companyies com Els Joglars o altres. La segona, l'interès que té no oblidar la diferenciació en tot text dramàtic entre el text i el paratext.

Cal dir que, al llarg de tota aquesta primera part, dedicada –com ja he apuntat– a la fixació del marc teòrics, l'autor, alhora que ens dona la definició teòrica, l'acompanya de nombrosos exemples trets del teatre dramàtic català. Les mostres proposades són ben diverses ja que van des del segle XVI, *La Vesita*, al XX, Boadella, Cunillé o Baulenas. Aquesta exemplificació amb textos de la pròpia tradició, crec, facilita en gran mesura la comprensió dels elements d'anàlisi per a un públic heterogeni i no necessàriament iniciat en la teoria dramàtica.

La segona part de l'obra es divideix en dos capítols. El primer és una proposta d'anàlisi de textos dramàtics, en la qual, a partir de tota la revisió i la definició dels elements que estructuren l'obra dramàtica, concreta gradualment la seua proposta d'anàlisi, una metodologia que, malgrat que és pensada en base a un text dramàtic, també té en compte el/s possible/s text/os espectacular/s d'aquest. És interessant de remarcar ací la proposta terminològica que Rosselló ens fa, a partir de K. Spang, quant a la necessitat de precisar els *buits* i els *desnivells*, a l'hora de posar en relació el text i la seua representació.

El capítol final és l'aplicació d'aquest mètode d'anàlisi a una obra dramàtica agafada del teatre contemporani: *El verí del teatre*, de Rodolf Sirera. En l'anàlisi d'aquesta peça, Rosselló també té en compte un dels darrers muntatges del text adoptat com a model, fet que transcendeix la simple anàlisi, alhora que ajuda a la comprensió del text de Sirera. Crec que l'anàlisi és ben suggerent i rigorosa, i el resultat evidencia la utilitat i la "productivitat" de la proposta de Rosselló.

No obstant això, potser no hi hauria estat de més que aquesta aplicació anara acompanyada d'una altra, efectuada sobre un text no muntat recentment o del qual no es tinga excessiva informació extratextual. Posem per cas, una *Tragicomèdia...* de Fontanella, una *Rosaura* de Ramis, una paròdia de Soler o una *Judith de Welp* de Guimerà. Em pense que s'hi hauria apreciat millor encara l'interès i les possibilitats de l'obra que ens ocupa.

L'obra es complementa amb dues bibliografies: una de teòrica, que dona una bona idea dels autors i referències teòriques tingudes en compte; i l'altra, dels autors i textos dramàtics que ha fet servir per a exemplificar els conceptes teòrics que ha fet servir al llarg de l'exposició. I es tanca amb un útil índex temàtic que permet localitzar

ràpidament qualsevol dels temes tractats en els diferents capítols de la monografia: acció, buit, diàleg, escena, microespai, paratext, pausa, prosceni, seqüència, tempo, utillatge o veu.

Totes les característiques que acabe d'exposar evidencien, crec que a bastament, que ens trobem davant d'una obra realment interessant i suggerent. Pel coneixement de les aportacions més recents a l'estudi del fet teatral, per l'esforç de síntesi de diverses metodologies d'estudi de l'obra dramàtica, per la claredat amb què són explicats els conceptes de l'anàlisi teatral i per la proposta d'anàlisi resultant, és una obra a tenir ben present en qualsevol acostament al teatre. És més, espere i confie que serà l'inici d'una línia de recerca que fins ara rarament s'havia donat en els estudis reglats de filologia catalana.

BIEL SANSANO
Universitat d'Alacant

Mercè LORENTE, Núria ALTURO, Emili BOIX, Maria-Rosa LLORET i Lluís PAYRATÓ (a cura de), *La gramàtica en l'estudi de la variació*, Barcelona, 2001, PPU.

La gramàtica en l'estudi de la variació és un recull que aplega una bona part dels treballs presentats al 5è i 6è Col·loqui Lingüístic de la Universitat de Barcelona, els anys 1997 i 1998. El denominador comú d'aquests treballs és l'èmfasi en la interrelació entre els diferents nivells gramaticals, perspectiva que trenca amb la visió compartimentada de la gramàtica present en una bona part dels models lingüístics actuals. També es troba més o menys present en els diferents treballs la relació entre gramàtica i context.

L'obra es divideix en dues parts; una primera on es recullen els treballs del 5è col·loqui, dedicat a la variació lingüística, i una segona que aplega els treballs del 6è col·loqui, que se centrava en els aspectes de significat. Des de models lingüístics diferents, els treballs de la primera part s'apropen a fenòmens lingüístics fonològics, com l'entonació o l'estructura sil·làbica; pragmaticodiscursius, com el valor informatiu dels constituents oracionals, i (morfo)sintàctics, com la gramaticalització d'algunes categories lèxiques en categories gramaticals o l'estructura sintàctica de les oracions interrogatives. Sens dubte, el treball més tangencial d'aquesta primera part és el dedicat a les oracions interrogatives, «L'adquisició de la sintaxi: preguntes d'infants per als lingüistes», ja que es tracta d'una reflexió de tipus metodològic sobre la necessitat de contrastar les hipòtesis lingüístiques (en aquest cas, les chomskyanes) amb les dades que ens proporciona l'adquisició de la sintaxi per part dels nens. D'acord amb Joana Rosselló, autora del treball, el procés d'adquisició de les interrogatives parcials en anglès proporciona dades reals que permeten corroborar o qüestionar els processos gramaticals descrits per la lingüística generativa per a aquest tipus de construccions, com ara el moviment de l'interrogatiu o la inversió del subjecte.

Els treballs restants se centren en la diversitat lingüística amb objectius ben diversos: el d'Enric Vallduví, «El component informatiu i l'estructura dels enunciat», centrat en el valor informatiu dels constituents oracionals, posa l'èmfasi en el que hi ha per damunt de la variació tipològica i ens mostra que, malgrat la diversitat dels mecanismes utilitzats en l'expressió de les categories de tema (o rerefons) i rema, hi ha uns principis comuns. Així, partint de llengües estructuralment molt diferents, com el català, l'anglès i el turc, es mostra que totes tres comparteixen uns principis comuns: el rema s'expressa de forma canònica, és a dir, no té cap marca estructural específica, i el tema es manifesta de forma no canònica i presenta una marca estructural particular: una marca sintàctica en català (la posició), una marca prosòdica en anglès (l'entonació) i una marca sintàctica i prosòdica en turc.

El treball de Maria Josep Cuenca, «La gramaticalització com a teoria de la variació morfosintàctica», ofereix una visió global dels mecanismes que regeixen la variació lingüística. El concepte de variació s'aplica tant per a donar compte de l'evolució d'una forma o construcció lingüística al llarg del temps, com per a explicar la polisèmia o els diferents significats que una forma o construcció pot presentar en un estadi determinat de la llengua. A partir d'exemples concrets com la variació dels pronoms clítics en dos dialectes catalans, el valencià i el barceloní, i de la transformació en connectors d'alguns pronoms dítics i verbs de percepció en llengües com el català, el castellà i l'anglès, l'autora mostra que la variació té uns principis comuns i que la línia divisòria entre diacronia i sincronia és dinàmica i fluida. Alguns d'aquests principis comuns són la gradualitat en el procés de canvi lingüístic i la interrelació entre els aspectes semàntics, formals i funcionals.

El treball de Bertinotto, «Blends and syllabic structure: A four-fold comparison», planteja si la variació en la resil·labificació dels compostos lèxics que es constata en llengües com l'anglès, l'alemany, l'italià i el francès obeeix a diferències estructurals en l'organització sil·làbica. Les dades mostren que la resil·labificació dona majoritàriament suport a una estructura del tipus obertura + rima, encara que es documenten altres tipus sil·làbics estudiats. L'autor conclou que l'estructura sil·làbica funciona com un dels paràmetres de la variació tipològica en les llengües naturals.

L'últim dels treballs que conformen aquesta primera part, «Entonació i variació», de Salvador Oliva, aborda un tema poc estudiat de la fonologia del català: la variació prosòdica en català. L'autor analitza alguns patrons entonatius per mostrar-ne l'adequació al context i les diferències de significat associades a cada patró. L'anàlisi no és exhaustiva però serveix per a posar de manifest la relació entre els nivells prosòdic, sintàctic i semàntic.

La preocupació pels aspectes de significat i per les limitacions de la semàntica, com a disciplina que estudia el significat, és el tema del treball de Maria Teresa Espinal, «Sobre els límits del significat», un dels tres que conformen la segona part de l'obra. Després d'una extensa narració sobre el tractament del significat al llarg de la història lingüística i sobre els límits que planteja l'estudi del significat en les llengües naturals, l'autora il·lustra els problemes que planteja la no-composicionalitat del significat, a partir de l'anàlisi de la varietat d'estructures associades a les oracions negatives en català.

El treball de Joseph Hilferty, «Cognitive Linguistics: An Introductory Sketch», comparteix amb l'anterior la preocupació per la relació entre forma i significat, i més concretament, per la no-composicionalitat del significat, però se centra en la interrelació entre percepció, llengua i pensament. En aquest sentit, el treball de Hilferty ens ofereix una visió complementària a l'estudi del significat defensat per Espinal, que es mou dins una concepció més interna de la semàntica.

Finalment, el treball de Manuel Pérez Saldanya, «La gramaticalització del significat», descriu, des dels postulats teòrics de la lingüística cognitiva, els mecanismes que regeixen la gramaticalització de formes lèxiques en formes gramaticals. Precisament, una de les aportacions de la lingüística cognitiva als estudis tradicionals sobre la variació es troba en l'interès del lingüista per descriure la naturalesa del procés de variació, més que no pas per fixar-ne el punt d'origen i el d'arribada. Concretament, el treball de Pérez Saldanya descriu els mecanismes que regeixen la transformació d'un SP en connector, d'un verb lèxic en verb auxiliar i d'un nom lèxic en locució preposicional. La gramaticalització d'aquestes estructures permet il·lustrar una vegada més la interrelació entre els nivells gramaticals, idea més o menys present en tots els capítols i que dona coherència a l'obra.

En conjunt, només desllueixen en aquest recull alguns aspectes formals, com el to excessivament oral d'algun capítol, causat pel fet que es tracta de la publicació de treballs presentats a col·loquis, o el desequilibri entre els aspectes teòrics i l'aplicació a la descripció de les unitats lingüístiques que hi ha en una part dels treballs. En alguns

capítols la balança es decanta més cap als aspectes teòrics i metodològics (per exemple, els d'Espinal i Hilferty) i en d'altres cap a les dades reals (com el d'Oliva). En conjunt, però, la lectura de l'obra resulta interessant, si més no per veure que la variació lingüística no és un fenomen arbitrari, ni forma part del regne del caos, com s'ha defensat implícitament o explícitament des de posicions metodològiques diferents, sinó que està regida per uns principis generals comuns a totes les llengües.

JÚLIA TODOLÍ
Universitat de València

Ferran CARBÓ, Dolores JIMÉNEZ, Elena REAL i Ramon X. ROSSELLÓ (eds.), *Les literatures catalana i francesa: postguerra i "engagement"*, Barcelona, 2000, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.

Aquest llibre recull les actes del Segon Congrés Internacional de Literatura Comparada sobre les relacions entre la literatura catalana i francesa, celebrat a la Universitat de València entre l'11 i el 14 d'abril de 2000. Si en la primera convocatòria de la trobada (actes recollides en *Les literatures catalana i francesa al llarg del segle XX*, Barcelona, 1997, PAM) tot el segle xx havia estat l'objecte d'aquest enfocament comparatista, ara es va restringir el tema proposat, tant cronològicament com temàtica. La literatura de postguerra, entesa en un sentit europeu, que té en la idea del compromís de l'intel·lectual un dels seus motius vertebradors, centrà els estudis dels participants en el congrés. L'*engagement*, doncs. I el gal·licisme no és gratuït. Perquè en la postguerra europea, França adopta un paper capdavanter en la demanda d'una literatura que done compte de la dramàtica situació social i cultural a què la barbàrie feixista havia abocat la civilització occidental. En aquell moment de crisi profunda del projecte progressista il·lustrat, l'existencialisme sorgí com la proposta d'un nou humanisme. Jean Paul Sartre o Albert Camus, per citar-ne tan sols els més emblemàtics, esdevingueren, tal i com apareix repetidament en el volum que comentem, els *maîtres à penser* de bona part de la intel·lectualitat europea. 1948, any en què el primer publica *Qu'est-ce que la littérature?*, marca un dels punts àlgids del compromís literari. És clar que, tal i com remarca Xavier Vall («La contribució de l'existencialisme a l'*engatjament*», pp. 429-445), l'existencialisme, tot i ser-ne el moviment filosòfic determinant, no era l'únic factor originari d'aquesta reivindicació de la funció social de l'escriptor. Hi havia, sobretot, el marxisme. I un cert cristianisme crític. Siga com siga, la demanda d'una literatura compromesa duia aparellada, en l'àmbit estrictament estilístic, una condemna de qualsevol vel·leïtat experimental o esteticista, tant en l'àmbit poètic com en el narratiu o el teatral, i la consegüent reivindicació d'una estètica realista, que permetera arribar al gran públic i propiciar-ne la revolta. Tanmateix, no és aquesta una qüestió que admeta un tractament tan expeditiu. Perquè la temàtica compromesa pot ser codificada de manera no necessàriament "realista", i el primer compromís de l'autor és amb la seua obra. La literatura és, també, un joc de paraules. I de metàfores. Cal distingir, a més a més, entre les posicions cíviques i l'obra en si. El cas de Riba hi és, un cop més, emblemàtic. Són aquestes qüestions que apareixen recurrentment al llibre que comentem, i de manera especial als articles de Margalida Pons («Poètiques de postguerra: el cas de la poesia insular», pp. 309-321), Carme Gregori («Joan Fuster: el compromís d'un escèptic», pp. 187-212), Josep M. Balaguer («*Em va fer Joan Brossa. Quin compromís*», pp. 47-60), Claude Benoit Morinière («La poésie doit-elle s'engager? A propos de quelques poètes français après la IIe guerre mondiale», pp. 75-84) o Pierre Brunel («Engagement, désengagement, dégageant», pp. 95-107).

La literatura catalana va romandre, en un primer moment, aliena a la demanda europea d'una literatura *engagée*. Les particulars circumstàncies històriques d'agònica supervivència cultural i nacional, marcades per la censura i la necessitat de "salvar els mots", determinaren l'hegemonia del gènere poètic, expressat prioritàriament amb una estètica postsymbolista. Com és ben conegut, el panorama canvià a finals dels cinquanta, amb la irrupció del "realisme històric". Són, naturalment, els autors encasellats en aquest moviment, els que centren l'interès de la majoria dels articles del llibre. De manera proporcional a la jerarquia genèrica del període, és la poesia el gènere que rep una major atenció. Sis són els estudis que se li dediquen. Als ja esmentats de Josep M. Balaguer sobre Brossa i Margarida Pons sobre la poesia insular, hauríem d'afegir els de Jaume Aulet («El compromís poètic de Jordi Sarsanedas», pp. 7-32), Enric Balaguer («Engagement i realisme en la poesia de Vicent Andrés Estellés (a propòsit de *Llibre d'exilis*», pp. 33-46), Ferran Carbó («La formació poètica de Miquel Martí i Pol (1948-1957): una trajectòria a la realitat», pp. 109-127) i Víctor Martínez-Gil («"El meu poble i jo": construcció literària i representativitat col·lectiva en Salvador Espriu», pp. 243-260). Els dos textos primers, els de Jaume Aulet i Enric Balaguer, coincideixen a ressaltar la importància dels procediments retòrics en els autors objecte d'anàlisi. D'aquesta manera, se situen dintre de l'esmentada línia crítica relativitzadora del text programàtic de Josep M. Castellet i Joaquim Molas, *Poesia catalana del segle xx* (Barcelona, Edicions 62, 1963), que donava excessiva importància al caràcter testimonial de la literatura realista, tot bandejant-ne els aspectes tècnics. El cas d'Estellés resulta especialment significatiu del treball poètic que, en els casos més reeixits, amaga l'aparent naturalitat lingüística dels escriptors "realistes". Àlex Broch («Josep M. Castellet i Joaquim Molas: el fonament del realisme històric», pp. 85-94), s'ocupa, precisament, d'esbrinar els orígens teorico-literaris de la proposta dels dos crítics, remarcant el caràcter pioner del primer, que ja havia aplicat la seua interpretació, de creixent inspiració marxista, a la literatura castellana, i la importància global, malgrat tot, de llur estudi, com "l'exemple més important de crítica sociològica dintre de la literatura catalana contemporània" (p. 90).

Pel que fa a la narrativa i el teatre, amb tres i dues col·laboracions respectivament, segueixen molt de lluny la preeminència poètica. Del primer gènere es tracta a «Els altres mons de Mercè Rodoreda i Henri Michaux», de Margarida Casacuberta (pp. 129-139); «Joan Sales: compromís personal i creació literària» de Joan Triadú (pp. 415-428) i «Josep M. Espinàs, escriptor compromès», de Vicent Simbor (pp. 395-414). Pel que fa al segon, en «Censura i moral en el teatre representat a Barcelona durant el primer franquisme», d'Enric Gallén (pp. 163-186), i «Renovació i compromís polític en la literatura dramàtica de la dictadura franquista: entorn de la idea d'un teatre "en clau"», de Ramon X. Rosselló, (pp. 355-370). L'assaig és representat per l'article ja citat de Carme Gregori. Tancaria la nòmina dels estudis dedicats a la literatura catalana el de Josep Massot i Muntaner, de caràcter eminentment historicista («Joan Estelrich i la propaganda franquista a París -1939-1942», pp. 261-295). Totes aquestes recerques complementen les dutes a terme en el número 28 de *Caplletra* (Primavera, 2000). El Grup de Literatura Catalana Contemporània de la Universitat de València, que és al darrere de les dues iniciatives, es constitueix així en capdavanter en la promoció de la recerca en aquest fonamental moviment literari de la literatura catalana de postguerra que és el realisme històric.

Pel que fa a les aportacions fetes des de la historiografia francesa, les anàlisis se centren també, com ja hem avançat, en l'estudi monogràfic de la idea del compromís o de la codificació realista dels escriptors de postguerra. Autors com Sartre, –present arreu i tema únic de dos articles, el ja citat d'Àngels Santa, i un altre de Juli Leal «El teatre de Jean Paul Sartre: Teatre sobre el compromís o teatre compromès?», (pp. 229-242)–, Simone de Beauvoir, Guillevic, Drieu de la Rochelle, Robert Brasillach, Violette Leduc o Blondin són alguns dels analitzats, de manera gairebé autònoma. En el cas de la literatura catalana, en canvi, l'estudi va precedir, en molts casos, d'una reflexió

sobre el context europeu, bàsicament francès. L'asimetria, en aquest sentit, és clara. Resulta evident que les cultures francesa i catalana es troben en una relació de centre-perifèria, per dir-ho en termes manllevats de la teoria dels polisistemes. Entre les aportacions de caire més intercultural, que estableixen un diàleg entre les respectives tradicions literàries, caldria ressenyar les ja citades de Margarida Casacuberta i Xavier Vall, així com les d'Àngels Santa («El compromís polític de J. P. Sartre amb Espanya: *Les Chemins de la liberté*», pp. 371-382) i Domingo Pujante («“Ne rêvez plus qu'à l'Espagne”: les écrivains français et l'image de l'engagement», pp. 323-339). Aquests dos últims tenen en comú el fet de destacar la importància que la guerra d'Espanya assolí en els cercles literaris francesos, i arreu del món occidental, com a darrera guerra romàntica per la llibertat. Domingo Pujante, a més, tracta el tema des d'una vessant poc freqüent i sempre problemàtica: la dels escriptors feixistes. Problemàtica per tal com ideologia i estètica s'hi superposen sovint, fent impossible un judici equànim. Els casos de Robert Brasillach i Pierre Drieu de la Rochelle, habitualment oblidats en les històries literàries del país veí, serveixen a l'autor per a manifestar la impossibilitat de conciliar recerca literària i ideal exterminador filonazi. I per a proposar la inclusió de la literatura feixista en les històries literàries generals, com a recordatori del que mai més s'ha de repetir. El tema, però, resta obert.

Tant des d'una perspectiva monogràfica com des de la interculturalitat, els resultats crítics són, en termes generals, molt interessants, tot i el caràcter heterogeni propi d'aquest tipus de publicacions. En qualsevol cas, la mera possibilitat de crear un escenari de debat entre la literatura francesa i la catalana, del qual en el present volum podem llegir-ne la memòria escrita, ja resulta saludable. Sobretot per a una cultura literària com la catalana, amb certa tendència a l'excessiva autocontemplació. Permet, sobretot, situar el realisme històric dintre del panorama europeu, i aprofundir en un període de la nostra història literària recent que, tot i comptar ja amb una bibliografia considerable, que estableix criteris vàlids de contextualització i interpretació, requereix encara estudis especialitzats que continuen l'important camí fet.

JOAQUIM ESPINÓS
Universitat d'Alacant

JULIÀ i MUNÉ, Joan, ed. (2000): *L'ensenyament del català com a L2: de la teoria a la pràctica*. Lleida, Universitat de Lleida, 228 pàgs.

L'ensenyament de llengües, tema general al voltant del qual gira el recull d'articles que ara presentem, és una qüestió que ha anat prenent protagonisme en els estudis lingüístics des dels seus inicis com a disciplina aplicada, sobretot a partir de la Segona Guerra Mundial. Aquests estudis, però, han estat enfocats majoritàriament cap a l'ensenyament-aprenentatge de l'anglès, partint, per tant, de les circumstàncies sociolingüístiques que afecten aquesta llengua com a idioma de comunicació internacional. Molt diferent és el cas del català, que parteix d'una situació pròpia d'una llengua minoritària i minoritzada. En aquest sentit, *L'ensenyament del català com a L2: de la teoria a la pràctica* planteja la necessitat d'adaptar teories i aplicacions al català. I en aquesta línia és una obra novedosa, ja que, a banda de la ja clàssica de Josep Tió, *L'ensenyament del català comals no-catalanoparlants* (Vic, Eumo, 1982), trobem pocs antecedents bibliogràfics en la matèria, escrits en català i referits a ell.

El llibre editat per Joan Julià es planteja dos objectius generals: d'una banda, proporcionar una síntesi de les diverses teories sobre l'ensenyament, posant èmfasi en les més actuals; de l'altra, mostrar aplicacions pràctiques

d'aquestes teories i analitzar els resultats que han donat en l'àmbit català. És important tenir en compte que el llibre que estem analitzant és fruit del programa de postgrau *Ensenyament del català com a L2* (del qual es van fer dues edicions al llarg del bienni acadèmic 1997-1999), impartit a la Universitat de Lleida. Cada article pertany a algun dels mòduls d'aquest programa i és per això que l'obra s'adreça principalment a llicenciats o estudiants dels darrers cursos de llicenciatura i a professors de llengua que volen actualitzar els coneixements. Tots els aspectes que s'hi tracten estan desenvolupats d'una manera general i clara, i les experiències que s'hi mostren van dirigides als ensenyants i no tant als especialistes en el tema.

El llibre està dividit en dues parts: «Bases teòriques per a l'ensenyament-aprenentatge d'una L2», que inclou set capítols, i «De la teoria a la pràctica», que n'inclou sis. En cada part, els articles marquen una progressió, de més general a més concret. La primera part està dedicada a donar una visió general de l'ensenyament d'una segona llengua, però referint-se sempre al cas català. Els tres primers articles dibuixen un estat de la qüestió de l'ensenyament del català com a segona llengua (L2) i també com a llengua materna (L1). El punt clau de l'article que obre el recull («Ensenyament de la llengua i formació del professorat», de Josep Tió) és la descripció de la situació actual de l'ensenyament del català, com a L2 i com a L1. En el segon article («La creació de les normals i l'ensenyament del català»), Alfred Agustí ens explica, d'una manera breu, el naixement de les *escoles normals* (a partir de 1840) i com aquestes intenten ser un element més per a assegurar l'uniformisme castellanitzador que es pretenia en l'època. L'article de M. Josep Cuenca («Lingüística teòrica i lingüística aplicada a l'ensenyament de llengües») posa de manifest la necessitat de col·laboració entre la lingüística teòrica i la lingüística aplicada i ens presenta una proposta de treball didàctic de la gramàtica, basada en la lingüística textual, que integra el vessant oracional i el discursiu.

Dels aspectes més generals, passem als més concrets a partir de l'article de Josep M. Cots («Anàlisi contrastiva i ensenyament d'una L2»), on es justifica la importància de l'anàlisi contrastiva en l'ensenyament d'una L2. En «La interllengua en l'aprenentatge d'una L2», Joan Mallart descriu el concepte d'interllengua vinculat a l'aprenentatge en edat adulta, qualitativament diferent de l'aprenentatge (tant de l'L1 com de l'L2) en edat infantil. «Adquisició d'una L2 i processos d'aprenentatge», d'Enric Llurda, planteja la importància de considerar la didàctica i els processos d'adquisició de segones llengües conjuntament en l'ensenyament d'una L2. En el darrer article d'aquesta primera part («L'ensenyament-aprenentatge del català»), Lluïsa Rancé ens parla de l'ensenyament del català relacionat amb l'alumnat d'incorporació tardana. L'autora examina les necessitats de l'alumnat nouvingut i dedueix que cal un enfocament comunicatiu per a satisfer-les, així com una bona coordinació entre l'equip docent del centre implicat. Tot seguit, ens planteja un disseny d'activitats d'expressió oral i una proposta de seqüència didàctica.

La segona part s'inicia amb l'article de Jordi Farré i Andreu Moix («A l'entorn d'una metodologia per a l'ensenyament-aprenentatge d'una L2»), on es revisen els mètodes d'ensenyament d'una llengua estrangera, il·lustrant l'exposició amb exemples del francès i de l'anglès; com a conclusió, els autors, presenten propostes de millora didàctica en les diferents etapes de l'ensenyament. En el següent article («El disseny d'un curs per a l'ensenyament del català com a L2 amb finalitats específiques»), Imma Creus tracta els aspectes bàsics que caldria preveure a l'hora de dissenyar un curs de català amb finalitats específiques i exemplifica la seua proposta amb una aplicació pràctica en un curs per a estudiants d'hostaleria. En la mateixa línia, Carme Sangrà, en «Proposta d'una unitat didàctica per a un grup d'alumnes adults no catalanoparlants de nivell llindar», reflexiona sobre l'ensenyament del català a grups d'alumnes adults. Ens proposa una unitat didàctica de nivell llindar i ens explica com l'ha duta a terme i els resultats que n'ha obtingut.

Els tres darrers articles («L'experiència docent amb alumnes magrebins d'incorporació tardana», de M. Dolors Sans, «Una experiència didàctica amb alumnes magrebins a Secundària», de Marible Robles i «L'aprenentatge dels alumnes d'incorporació tardana a l'IES "Josep Vallverdú" de les Borges Blanques (Garrigues)», d'Antonieta Bernat *et al.*), es relacionen directament amb l'últim de la primera part. Presenten tres experiències diferents, però relacionades, que ens mostren com han afrontat distints equips docents l'ensenyament de la llengua catalana a alumnes d'incorporació tardana.

Com a valoració global, podem dir que l'obra té un alt grau de cohesió, cosa poc freqüent quan es tracta d'articles fets per diversos autors. Observem cohesió entre els articles de la primera part: cadascun posa èmfasi en un aspecte determinat de l'ensenyament-aprenentatge de llengües, però tots amb una mateixa filosofia (la de l'enfocament comunicatiu) i tractant conceptes paral·lels que s'interrelacionen. Igualment observem aquesta cohesió en la segona part, on se'ns mostra una sèrie d'articles que són experiències directes de professors, de les quals els autors extrauen conclusions que es concreten en diverses propostes.

A grans trets, podem sintetitzar les aportacions de l'obra en tres idees bàsiques:

- 1) Cal promoure la col·laboració entre la lingüística teòrica i l'aplicada.
- 2) Per a ensenyar una L2, cal partir de les necessitats de l'aprenent (no serà el mateix ensenyar català a un alumne d'incorporació tardana que a un adult amb interessos comercials) i emprar una metodologia basada en l'ús lingüístic. Així, doncs, al llarg de tot el llibre s'aposta decididament per l'enfocament comunicatiu.
- 3) En el cas de l'ensenyament del català (com a llengua segona, però també primera) integrat dins l'ensenyament obligatori, caldrà la coordinació del professorat d'un mateix centre. S'ha de tenir present que el model lingüístic dels aprenents en edats infantils o juvenils, el crea el conjunt de professors que tenen, i no només el professor de llengua.

En conclusió, aquest llibre permet al lector posar-se al dia en les teories lingüístiques aplicades a l'ensenyament d'una L2 i, en concret, de la llengua catalana, alhora que mostra experiències i propostes didàctiques que poden ajudar l'interessat en el seu paper d'ensenyant o de futur ensenyant.

LAIA ARENAS